

Hömötiaisen (*Parus montanus*) vaelluksista Keski-Suomessa 1965—68

TIMO HELLE & HEIMO MIKKOLA

Hömötiaisen vaelluksista ei ole Suomessa julkaistu tietoja sen jälkeen, kun LEHTONEN (1958) ja LINKOLA (1961) esittivät yhteenvedon tiaisalajien syksyisestä liikehdinnästä. Yksittäishavaintoja vaeltavista hömötiaisista on kyllä tehty ja osa näistä on mainittu Pohjolan linnut värikuvin -teoksessa.

Mantereisen sijaintinsa vuoksi Tavon ja Hailuodon lintuasemat soveltuvat erinomaisesti tämänlaajuisten hömötiaisvaellusten tutkimiseen. Maamme muut lintuasemat eivät ole yhtä edullisessa asemassa, sillä ainoastaan suurvaellukset saattavat ulottua ulkosaaristoon asti.

Vaellukset Tavovossa ja Hailuodossa

Tavon ja Hailuodon lintuasemien toimintakertomuksien yhteydessä on mainittu vuosina 1966—67 todetuista huomattavista hömötiaisvaelluksista (KAARTINEN 1966, HILDÉN 1968). Seuraava yhteenvedo on koottu kummankin lintuaseman rengastuksista 1965—68. Ren-

gastettujen hömötiaisten yksilömäärät ja yksilömäärä/verkkopäivä näkyvät taulukosta 1.

Vuonna 1965 rengastettiin 53 hömötiaista, joista 23 (0.58 yks. verkkopäivää kohti) saatiin 26—27.9. Muita vaellukseen viittaavia havaintoja ei tehty.

Syksyllä 1966 rengastettiin Tavovossa kaikkiaan 333 hömötiaista, ja vaellus oli vilkkaimmillaan 11—20.9., jolloin saatiin 0.51 yks. verkkopäivää kohti. Vaellus ei ollut kuitenkaan yhtä selvä kuin syksyllä 1967, jolloin 1—10.9. saatiin Tavovossa 1.12 yks./verkkopäivä. Parhaina vaelluspäivinä 6—9.9. rengastettiin 184 hömötiaista. Samana vuonna Hailuodossa saavutettiin maksimi 0.38 yks./verkkopäivä 25—29.8. Siitä huolimatta, että havainnointi Hailuodossa päättyi jo 29.8., rengastettujen hömötiaisten määrä kohosi 79:ään.

Vuoden 1968 syksyllä vaellus oli hyvin vaima, mikä näkyy jo rengastusmäärissä: Hailuoto 47 ja Tauvo 55. Keväisin vaellusta ei ole havaittu.

TAULUKKO 1. Tauvon ja Hailuodon lintuasemilla vuosina 1965—68 rengastettujen hömötiasten yksilömäärä/verkkopäivä (I) ja yksilömäärät (II) (verkkopäivä = yksi verkko päivän pyynnissä). .. = ei havaintoja, — = ei lintuja, vaikka pyydystettiin, Tauvo = T ja Hailuoto = H. (*The number of ringed Willow Tits (I) and the number of individuals, netting day (II) (a netting day = a net in operation during a day). .. = no observation, — = no birds during netting, T = Tauvo, H = Hailuoto.*)

	T 1965		T 1966		H 1967		T 1967		H 1968		T 1968	
	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
11—20.7.	0.08	14	0.06	15	0.08	20	0.04	9
21—31.7.	—	—	0.02	8	—	—	0.01	3	0.05	12	0.01	1
1—10.8.	0.01	4	0.01	2	0.04	2	0.04	12
11—20.8.	0.20	8	0.07	29	0.13	20	0.01	13	0.03	4	0.01	5
21—31.8.	0.12	5	0.18	66	0.38	57	0.08	58	0.13	10	0.03	24
1—10.9.	0.15	3	0.27	62	1.12	201	0.01	6
11—20.9.	0.51	118	0.38	23	0.20	9	0.02	5
21—30.9.	0.58	23	0.22	31	0.03	5
Yht.												
Total	53		333		79		320		47		55	

Rengastuslöydöistä

Varsinaisina vaellusvuosina 1966 ja 1967 saatiin rengastettu hömötiainen uudestaan vain joitakin kertoja ja silloinkin muutaman päivän sisällä. Tämä osoittanee vaellusvireen voimakkuutta. Vuonna 1968 selvää vaellusta ei todettu, mistä olivat todistuksena myös lukuisat paikalla rengastettujen hömötiasten kontrollinnit pitkin syksyä.

Myöhempiä kontrollointeja on vain kahdesta Tauvossa ja Hailuodossa vuosina 1965—68 rengastetuista 887 hömötiäisestä. Elokuussa 1967 Tauvossa rengastettu hömötiainen oli paikalla vielä toukokuussa 1968, jolloin se ilmeisesti pesi. Ainoa rengastuspaikan ulkopuolelta saatu löytö on 16.8.1966 rengastetusta linnusta, joka jo 12 päivää myöhemmin pyydystettiin Limingassa noin 35 km Tauvosta itään. Tämä hömötiainen jäi Limingassa verkkoon 28.8.1966—18.9.1967 yhteensä kuusi kertaa (Juhani Hirvelä, henk.ilm.). Havainto tukee LEHTOSEN (1958) esittämää teoriaa, että

vaelluskauden päätyttyä nuoret hömötiäiset asettuvat suppealle reviirilleen, josta ne poistuvat sen jälkeen vain poikkeuksellisesti.

LEHTOSEN (op.c.) mukaan tiaisparvet etenevät syysvaelluksella yleensä vain 1—2 km päivässä. Limingassa kontrolloitu lintu oli lentänyt vähintään 3 km päivittäin. Sipoossa 10.9.1966 rengastettu hömötiainen lensi 190 km pohjoiseen, Kuorevedelle, keskimäärin yli 5 km päivävauhdilla (STÉN 1968).

Vertailu Keski-Suomen hömötiäisvaelluksiin

Jouko Pihlainen on ystävällisesti luovuttanut käyttöömme kuukausittain Keuruulla ja Pihlajavedellä vuosina 1964—68 suorittamiensa linja-arviointien tulokset (taulukko 2). Taulukossa 2 kiinnitetty huomio vuosien 1964 ja 1965 korkeisiin keskiarvolukuihin. Lokakuussa

TAULUKKO 2. Hömötiäisten lukumäärien keskiarvot Keuruulla ja Pihlajavedellä kuukausittain vuosina 1964—68. Laskentareitin yhteispituus on 12,5 km ja pinta-ala 62,5 ha (... = laskentaa ei suoritettu). (*The average monthly numbers of Willow Tits in the communes of Keuruu and Pihlajavesi from 1964 to 1968. The total length of the line survey is 12,5 km and the area 62,5 ha. (... = no census was carried out).*)

	1964	1965	1966	1967	1968	\bar{x}
I	10.0	..	3.0	6.0	1.0	5.0
II	3.0	8.0	2.7	8.0	1.5	4.6
III	..	11.3	6.0	5.0	3.0	6.3
IV	7.5	6.0	4.3	4.7	4.0	5.3
V	4.5	1.7	3.0	4.0	..	3.3
VI	..	8.0	4.0	4.0	1.0	4.3
VIII	8.0	11.0	..	8.0	..	9.0
VIII	16.0	12.0	..	2.0	10.0	10.0
IX	..	12.3	..	7.0	4.0	7.8
X	23.0	20.7	13.3	4.3	9.0	14.1
XI	2.5	9.0	12.7	11.0	7.5	8.5
XII	4.0	6.0	6.3	4.0	14.5	7.0
Keskim. Mean	8.7	9.6	6.1	5.7	5.6	6.6

1965 tavattiin esimerkiksi Pihlajavedellä 4 km:n pituisella linjalla 37 hömötiäistä. Muita vaellukseen viittaavia havaintoja ei kuitenkaan tehty. Vuosina 1966—68 hömötiäisten määrät ovat olleet hyvin tasaiset ja selvästi pienemmät kuin kahtena aikaisempana vuonna.

Laskentojen perusteella näyttää selvältä, että Oulun seudulla todetut hömötiäisten joukkoliikehännät eivät koskeneet Keski-Suomen kantoja. Jo aikaisemmin on kirjallisuudessa viitattu mahdollisuuteen, että pohjoiset hömötiäispopulaatiot olisivat vaelluksille alttiimpia kuin eteläiset (mm. HILDÉN 1968).

Taulukosta 2 käy ilmi myös hömötiäisten jokavuotinen liikehdintä keväällä helmi—maaliskuussa ja toisaalta syksyllä elo—lokakuussa. Normaalisti hömötiäisellä esiintyy heti sulkasadon jälkeen lii-

kehdintää parveutumisen ja uusien elinpiirien etsimisen yhteydessä; tämä on selvintä nuorilla linnuilla (mm. LEHTONEN 1958). Reviirille asettumisen jälkeen on vuorossa talviravinnon varastoimisvaihe, joka Etelä-Norjassa on huipussaan syyskuussa (HAFTORN 1956).

Vaelluksen ajoittumisesta ja syistä

Vaellukset liittynevät hömötiäiseläkin lajin jaksottaiseen kannanvaihteluun. Edelliset huomattavat vaellukset ovat tapahtuneet Suomessa vuosina 1927, 1928, 1948 ja 1959 (v. HAARTMAN ym. 1969). Vaellus on kaikissa tapauksissa ajoittunut pesintäkauden ja talviravinnon varastoimiskauden välille. Hömötiäinen käyttää hyvin monipuolista ravintoa (HAFTORN 1956), joten sen vaellusta ei voi rinnastaa esimerkiksi kuusitiäisten vaellukseen, johon on yhtenä syynä kuusen siemenkato. Pohjois-Suomesta ei ole vielä käytettävissä tarkkoja laskelmia hömötiäiskantojen suuruudesta eri vuosina, joten vaellusten ja kannanvaihtelun riippuvuudesta ei sen vuoksi voida sanoa mitään.

Kiitämme apul.prof. E. A. Lindiä käsikirjoituksemme kriittisestä lukemisesta, Jouko Pihlaista Keuruun ja Pihlajaveden linja-arviointien tuloksista ja Martti Lagerströmiä vuosien 1965 ja 1968 rengastustietojen kokoamisesta Tavon lintuaseman osalta.

S u m m a r y : On invasions of the Willow Tit (*Parus montanus*) in 1965—1968 in central Finland.

The actual years of invasions were 1966 and 1967, when 732 Willow Tits were ringed at the bird stations at Tauvo and Hailuoto. In the autumn of 1966 the invasion was at a peak from the 11th to the 20th of September. The invasion was not so clear as in 1967, when 184 individuals were ringed from the 6th to the 9th of September. No clear invasion was observed in 1965 or in 1968.

According to the line surveys made in the communes of Keuruu and Pihlajavesi it seems to be clear that invasions which were noticed in the district of Oulu did not concern populations in Central Finland. The northern populations of the Willow Tit would seem to be more mobile than the southern ones. Invasions by the Willow Tit may also be connected with the cyclic fluctuation of population density. Earlier the most significant invasions have taken place in Finland in 1927, 1928, 1948 and 1959. Each year the invasions have been restricted to the period between breeding time and storing time, when movement can be observed every year.

As the food of the Willow Tit is of great variety, its invasion cannot be compared to the invasion of the Coal Tit (*Parus ater*). The only reason for an invasion among this species seems to be the lack of spruce seeds.

It cannot be said how the invasion is connected with the fluctuation of population density because there are as yet no exact surveys of the number of the Willow Tits found in northern Finland in different years.

Kirjallisuutta

- VON HAARTMAN, L., O. HILDÉN, P. LINKOLA, P. SUOMALAINEN & R. TENOVUO 1969. Pohjolan linnut värikuvin. Vihko 9. — Helsinki.
- HAFTORN, S. 1956. Contribution to the food biology on tits, especially about storing of surplus food. Part III. The Willow Tit (*Parus atricapillus* L.). Det Kgl. Norske Vidensk. Selsk. Skr. 1956 1—78.
- HILDÉN, O. 1968. The Bird Stations of Finland and their Activities in 1967. *Ornis Fenn.* 45:58—65.
- LEHTONEN, L. 1958. Tiaisparvista ja niiden liikunnoista. *Ornis Fenn.* 35:76—93.
- LINKOLA, P. 1961. Zur Kenntnis der Wanderungen finnischer Meisenvögel. *Ibid.* 38: 127—145.
- KAARTINEN, E. 1966. Tavon lintuaseman toiminnasta 1966. *Lintumies* 2:64—66.
- STÉN, I. 1968. Die Vogelberingung in Finnland im Jahre 1966. *Mem. Soc. F. F. Fenn.* 44:54—215.

*Tekijöiden osoite: Timo Helle: Merikoskenkatu 8 A 18, Oulu 50. Heimo Mikkola: Pate-
niemi, Jukurikuja.*